

ENKELE NOTIES VAN HET ERFRECHT (BURGERRECHTELIJK)

A. DE BELGISCHE WETTELIJKE DEVOLUTIE

Wie erft het vermogen van een overleden inwoner in België? Het Belgisch Burgerlijk Wetboek beantwoordt die vraag, althans indien de overledene geen specifieke maatregelen genomen heeft bij leven (meestal door middel van een testament).

Het is niet mogelijk om het mechanisme van de Belgische wettelijke erfopvolging van de nalatenschap van een overleden inwoner van België in enkele lijnen te beschrijven. Wij zullen hierna dan ook enkel de grote principes daarvan uiteenzetten.

1. ORDE, LIJN, GRAAD

a. Algemeen

- > De wettelijke devolutie geschiedt ten eerste per **orde** van erfgenamen: er zijn vier ordes, geklasseerd volgens hiërarchie (zie punt b). Indien er erfgerechtigden zijn in de eerste orde, sluiten die de erfgerechtigden in de tweede orde uit enzovoort.
- > Binnen eenzelfde orde geschiedt de devolutie tussen de erfgerechtigden volgens **graad**. Dit betekent dat de personen die het dichtst in graad staan bij de overledene de personen uitsluiten die verder verwijderd zijn. Een graad is een directe band tussen twee personen (vader – zoon: 1 graad; grootvader – kleinzoon: 2 graden; 2 broers: 2 graden, vermits er een graad is tussen een broer en de gemeenschappelijke ouder en een graad tussen de gemeenschappelijk ouder en de andere broer).
- > In de derde en vierde orde (dit zijn de ascendenten: vader, grootvader,.. of bloedverwanten in de zijlijn van de overledene zoals een oom,neef,..), wordt de nalatenschap gekloofd tussen de lijn langs moederszijde en de lijn langs vaderszijde van de overledene. De helft wordt vererfd door de lijn langs vaderszijde en de andere helft door de lijn langs moederszijde.
- > De langstlevende echtgenoot en de wettelijk samenwonende zijn atypische erfgenamen, die niet thuis horen in hoger beschreven schema. Zij erven immers, ongeacht met welke andere erfgenamen er samenloop is (afstammelingen, ascendenten, bloedverwanten van de zijlijn). We zullen de rechten van de langstlevende echtgenoot dan ook bespreken in een specifiek punt.

Sinds 18 mei 2007 heeft de langstlevende wettelijke samenwoner (behalve indien hij ook een afstammeling is van de overledene) een erfrechtelijke roeping in de nalatenschap van de vooroverleden samenwoner. De langstlevende wettelijke samenwoner heeft een recht om de huurovereenkomst betreffende de gezinswoning over te nemen indien die woning gehuurd werd door de overledene. Indien de gezinswoning niet gehuurd is maar gedeeltelijk of geheel eigendom was van de vooroverleden samenwoner, heeft de langstlevende wettelijk samenwoner recht op het vruchtgebruik op dit onroerend goed (voor het gedeelte dat eigendom was van de overledene).Hij heeft ook, in ieder geval, recht op het vruchtgebruik op de

meubels die de gezinswoning stofferen.

b. Devolutie

In de **eerste orde** bevinden zich de afstammelingen van de overledene, ongeacht of ze geboren zijn binnen of buiten huwelijk.

De kinderen van de overledene (eerste graad) erven, bij gebreke hieraan de kleinkinderen (tweede graad) enzovoort.

In de **tweede orde** bevinden zich de broers en zussen van de overledene alsook zijn vader en moeder, in aanwezigheid van voormelde broers of zussen.

Zonder de bijzondere gevallen te bespreken verduidelijken wij dat elke ouder recht heeft op $\frac{1}{4}$ van de nalatenschap en de broers en zussen hebben recht op de rest (indien er slechts één vader of moeder is, verdelen de broers en zussen van de overledene $\frac{3}{4}$ van de nalatenschap; indien er geen vader of moeder is, ontvangen de broers en zussen de gehele nalatenschap). Indien de broers en zussen niet afstammen van dezelfde vader en moeder, zullen er verschillen zijn in de verdeling tussen hen (een broer die dezelfde vader en dezelfde moeder heeft als de overledene zal meer rechten hebben dan de halfbroer die slechts vader of moeder gemeen heeft met de overledene).

In de **derde orde** zijn er de ascendenten van de overledene (ouders, grootouders), in voorkomend geval in samenloop met bloedverwanten van de zijlijn (oom, nicht,...).

- > Indien er ascendenten zijn in beide lijnen (langs vaders- en langs moederszijde), erft de naaste ascendent in elke lijn de helft van de nalatenschap.
- > Indien er enkel ascendenten zijn in één enkele lijn (langs vaders- en langs moederszijde), erft de naaste ascendent de helft van de nalatenschap (zijn lijn). In de andere lijn is het de naaste aanverwant in graad (de naaste in graad) die de andere helft erft.

In de **vierde orde** zijn er de bloedverwanten van de zijlijn tot de vierde graad: in elke lijn (langs vaders- en langs moederszijde) erft de verwant die het meest naast in graad is de helft van de nalatenschap. Indien er geen enkele verwant is in een lijn, is het de meest naaste verwant in de andere lijn die alles erft.

Voorbeeld:

Langs moederszijde van de overledene blijven er een tante en haar zoon over (een neef) en langs vaderszijde twee neven (zonen van een vooroverleden oom). De tante ontvangt een helft van de nalatenschap (zij is meer naast in graad dan haar zoon) en de twee neven van de lijn van vaderszijde ontvangen elk $\frac{1}{4}$ van de nalatenschap.

Indien er geen enkele erfgenaam in de vierde graad is, noch langstlevende echtgenoot, erft de Staat van de overledene. Men spreekt dan van een onbeheerde nalatenschap.

2. PLAATSVERVULLING

Wanneer een wettelijke erfgenaam van de overledene is vooroverleden of de nalatenschap verwerpt (of onwaardig is) acht men het gepast dat dit vooroverlijden, deze verwerping (of onwaardigheid) niet de andere wettelijke erfgenamen van dezelfde graad ten goede komt, althans indien de vooroverledene of de verwerpende (onwaardige) erfgenaam zelf afstammelingen heeft. De wet bepaalt dan dat de descendenten van de vooroverledene of verwerpende (of onwaardige) erfgenaam de plaats van deze laatste zullen innemen in de nalatenschap van de overledene. Dit geldt in geval van vooroverlijden of van verwerping door (of onwaardigheid) van een descendent, van een broer of een neef, van een oom of van een

neef van de overledene.

Jan sterft en laat twee kinderen A en B en twee kleinkinderen, kinderen van een derde vooroverleden kind C na. De twee kleinkinderen komen door plaatsvervulling in de nalatenschap van hun grootvader Jan. Zij nemen samen (bij staak) $\frac{1}{3}$ van de nalatenschap op, dit is $\frac{1}{6}$ elk.

3. ZUIVERE AANVAARDING OF AANVAARDING ONDER VOORRECHT VAN BOEDELBSCHRIJVING VAN DE NALATENSCHAP–VERWERPING VAN DE NALATENSCHAP

Wanneer een rechtverkrijgende een aandeel kan erven in de nalatenschap, heeft hij de keuze tussen drie opties:

- > ofwel verwerpt hij zijn rechten in de nalatenschap (of op het aan hem toegekend algemeen legaat of legaat ten algemene titel); in dat geval heeft hij geen recht op de goederen van de nalatenschap maar is hij ook niet gehouden tot de schulden en betaalt hij geen erfbelasting;
- > ofwel aanvaardt hij de nalatenschap zuiver; in dat geval heeft hij recht op zijn aandeel in de activa van de nalatenschap maar is hij eveneens, in verhouding tot zijn aandeel, gehouden tot de passiva van de nalatenschap, zelfs indien die passiva groter zijn dan de activa;
- > ofwel aanvaardt hij onder voorrecht van boedelbeschrijving, wat in bepaalde hypothesen (minderjarige erfgenaam,) door de wet verplicht wordt ; in dat geval heeft hij recht op zijn aandeel in de activa maar is hij slechts gehouden tot de passiva, in verhouding tot zijn aandeel, maar maximaal ten belope van de ontvangen activa; hij is er dus zeker van dat hij niet méér passiva moet betalen dan de ontvangen activa; de aanvaarding onder voorrecht van boedelbeschrijving belet echter niet dat men, in bepaalde gevallen, meer erfbelasting moet betalen dan er activa zijn in de nalatenschap. Bij een aanvaarding onder voorrecht van boedelbeschrijving moet men, bovendien, verplicht verschillende, zeer tijdrovende en dure, procedures naleven, hetgeen, in bepaalde situaties, het kiezen voor deze optie kan afremmen;

Merk op dat, behoudens uitzonderingen, de keuze van een optie definitief is. Indien een erfgenaam onder voorrecht van boedelbeschrijving heeft aanvaard en hij na de boedelbeschrijving vaststelt dat de schulden de activa ruimschoots overschrijden, kan hij, op dat moment, de nalatenschap niet meer verwerpen (indien hij echter vaststelt dat de activa ruimschoots voldoende zijn, kan hij afzien van het voorrecht van boedelbeschrijving en slechts de zuivere aanvaarding behouden).

B. LEGAAT EN CONTRACTUELE ERFSTELLING

De hoger geziene wettelijke devolutie is slechts geldig indien de toekomstige overledene deze niet volledig of deels gewijzigd heeft door bijzondere beschikkingen in geval van overlijden.

Er zijn twee dergelijke beschikkingen: het legaat en de contractuele erfstelling.

1. HET LEGAAT (OF TESTAMENTAIRE BESCHIKKING)

De toekomstige overledene kan de wettelijke devolutie wijzigen middels een testament, door zijn goederen op een andere dan de door de wet bepaalde manier te verdelen. Hij kan eveneens door middel van een testament de bestemming van het ene of het andere goed verduidelijken (zonder, in voorkomend geval, de gelijkheid tussen de erfgenamen te wijzigen) of voorzien in meer persoonlijke wilsbeschikkingen (begrafenis, ...) of bepaalde verplichtingen verduidelijken voor zijn rechtverkrigenden (bijvoorbeeld, één kind verplichten om een bepaald goed aan te wenden tot een bepaald doel).

Het testament kan eigenhandig (dit wil zeggen geschreven, gedateerd en ondertekend met de hand van de testator) of notarieel zijn (dit wil zeggen gedictieerd voor een notaris); het kan ook een internationale vorm hebben (geschreven - maar niet verplicht met de hand -, gedateerd, ondertekend en aangeboden aan een notaris).

Een testament kan, ongeacht de vorm ervan, op elk moment gewijzigd of herroepen worden door de testator, in voorkomend geval in een andere vorm (men kan bijvoorbeeld een notarieel testament aanvullen of herroepen door een later eigenhandig testament).

Er zijn drie soorten legaten:

- > het algemeen legaat: dit is het legaat waardoor degene die erdoor begunstigd wordt de algehele nalatenschap kan verkrijgen;
Ik legateermijn gehele nalatenschap aan X (of "al mijn roerende en onroerende goederen" of "al wat er overblijft na betalingen van de bijzondere legaten",...)
- > het legaat ten algemene titel: dit is het legaat waardoor degene die erdoor begunstigd wordt een aandeel (1/2, 1/4,...) van de nalatenschap krijgt;
Ik legateer de helft van mijn nalatenschap aan X.

Het verschil tussen het algemeen legaat en het legaat ten algemene titel bestaat erin dat het legaat ten algemene titel beperkt is tot een aandeel terwijl het algemeen legaat een roeping over de gehele nalatenschap inhoudt. De volgende testamenten zijn bijvoorbeeld niet identiek: *"Ik legateer aan X en Y elk een helft van mijn nalatenschap"*; *"Ik maak van X en Y mijn algemene legatarissen"*, terwijl X en Y uiteindelijk in beide gevallen elk de helft van de nalatenschap zullen ontvangen. Maar indien X vooroverleden is of de nalatenschap verwerpt, zal Y slechts en in uitwderking van het eerste testament de helft van de nalatenschap verkrijgen (de aan X gelegateerde helft komt dan toe aan de wettelijke nalatenschap van de overledene), terwijl Y, in uitvoering van het tweede testament, alsdan de gehele nalatenschap verkrijgt.

- > het bijzonder legaat: dat is het legaat van een goed of van meerdere welbepaalde goederen. *Ik legateer aan X alle effecten van de vennootschap Y.*

2. CONTRACTUELE ERFSTELLING

Contractuele erfstelling wordt eveneens *"schenking van toekomstige goederen"* genoemd. Ze heeft betrekking op twee (toekomstige) echtgenoten. Het betreft een clause in een huwelijkscontract of in een notariële akte na het huwelijk waardoor de echtgenoten reeds de devolutie van hun nalatenschap onder elkaar verduidelijken in geval van overlijden van één van hen.

Een dergelijk beding werd in België regelmatig gebruikt voor de invoering van de wet betreffende de bescherming van de langstlevende echtgenoot in 1981, met het oog op de bescherming van de langstlevende echtgenoot in geval van vroegtijdig weduwschap. Behalve indien ze het opgeheven hebben door een latere akte, hebben veel echtgenoten (die gehuwd zijn voor de maand juni 1981) deze clause nog in hun huwelijkscontract of in een andere notariële akte staan.

Deze clausule bepaalt meestal dat de langstlevende echtgenoot de algehele nalatenschap van de vooroverleden echtgenoot zal erven in volle eigendom of de algemeenheid in vruchtgebruik. De toekenning in vruchtgebruik van de algehele nalatenschap lijkt op het eerste gezicht niet al te veel problemen te stellen, vermits het gaat om de huidige wettelijke devolutie. De toekenning van de volle eigendom zou daarentegen een negatief fiscaal gevolg kunnen hebben vermits er erfbelasting zal zijn bij het overlijden van de eerste echtgenoot in hoofde van de tweede en, opnieuw, erfbelasting zal worden geheven op dezelfde goederen bij het overlijden van de tweede echtgenoot.

Een contractuele erfstelling die in een huwelijkscontract wordt opgenomen (of in een wijziging van het huwelijkscontract) is onherroepelijk (behoudens akkoord van beide echtgenoten), terwijl deze die in een andere notariële akte dan het huwelijkscontract wordt opgenomen, op elk moment en zonder uitleg, kan herroepen worden door de “*schenker*”.

C. DE SCHENKING

De schenking maakt het mogelijk voor de toekomstige overledene om de wettelijke devolutie van zijn nalatenschap onrechtstreeks en reeds bij leven te wijzigen.

1. DEFINITIE

Een schenking (of een gift) is een contract tussen twee personen, waarbij de ene, die “*schenker*” wordt genoemd, iets afstaat aan een andere persoon, “*begiftigde*” genoemd, om niet en met de intentie om die persoon te begunstigen.

De schenker is hij die schenkt. De begiftigde is hij die ontvangt.

Merk op dat de termen “*schenking*” en “*gift*”, in tegenstelling tot wat sommigen denken, dezelfde betekenis hebben. Men kan dus spreken over een “*notariële gift*” of “*notariële schenking*”, “*handgift*” of “*manuele schenking*”, enz.

2. DE SCHENKING IS EEN CONTRACT

- > De schenking is een contract tussen twee of meerdere personen: één of meerdere schenkers enerzijds, één of meerdere begiftigden anderzijds.

De schenking is slechts geldig in geval van wilsovereenstemming tussen die personen.

Een schenking is dus onmogelijk indien de begiftigde niet op de hoogte is van de schenking of indien hij de gift weigert (bijvoorbeeld, omdat de opgelegde lasten te zwaar zouden zijn). De begiftigde moet in principe immers de ontvangst van de gift aanvaarden, bij leven van de schenker.

De handgift, die bestaat in de overhandiging van een enveloppe, gevuld met biljetten, aan een derde, belast met het overhandigen ervan aan een welbepaalde persoon (de begiftigde), de dag na het overlijden van de schenker is dus nietig. In dat geval zal de eventuele aanvaarding door de begunstigde immers pas kunnen plaatsvinden na het overlijden van de schenker.

- > De schenker moet ook **bekwaam zijn om te schenken**. Een **minderjarige**, dit wil zeggen een persoon van minder dan 18 jaar, kan niet schenken. Een **persoon die onder bewind is geplaatst** kan slechts schenken onder welbepaalde voorwaarden.
- > Daarentegen is **elke persoon bekwaam om een gift te ontvangen**. Indien die persoon echter minderjarig is of onder een bepaald statuut van bewind staat, zal de

aanvaarding van de schenking gebeuren door middel van zijn wettelijk vertegenwoordiger (de ouder, de voogd, de bewindvoerder), met voorafgaande machtiging van de vrederechter. Er is een uitzondering op dit beginsel: een schenking die gedaan wordt aan een minderjarig kind kan altijd aanvaard worden door een ascendent, ongeacht welke (ouder, grootouder, overgrootouder), zonder machtiging van de vrederechter en zelfs zonder dat de wettelijke vertegenwoordigers tussenkomen (artikel 935 B.W.).

Merk op dat hij die schenkt (de schenker) niet tegelijkertijd degene mag vertegenwoordigen die aanvaardt (de begiftigde). De vertegenwoordiging van een onbekwame begiftigde (minderjarige, beschermde persoon) zal dus, vooral als er lasten worden opgelegd aan de begiftigde, gebeuren door een andere persoon dan de schenker.

3. DE SCHENKINGSBELOFTE

In tegenstelling tot andere contracten heeft een belofte (of een aanbod), inzake schenkingen, zelfs indien ze gedaan wordt voor een notaris, geen enkele waarde en kan ze op elk ogenblik worden ingetrokken door de belover. De schenking komt immers pas tot stand wanneer er wilsovereenstemming is tussen de schenker en de begiftigde, dit wil zeggen indien er aanvaarding is vanwege de begiftigde volgens de wettelijke vormvereisten.

Het volgende document heeft dus geen enkele waarde: *“Ik beloof al mijn meubels aan mijn zoon te geven zodra ik mijn intrek zal nemen in een rusthuis”*. De belover kan zijn aanbod op elk ogenblik intrekken en niemand kan hem ertoe verplichten zijn belofte daadwerkelijk na te komen.

4. DE SCHENKING MOET GEBEUREN MET EEN INTENTIE OM TE BEGUNSTIGEN (ANIMO DONANDI)

Een schenking moet gebeuren met de intentie om de begiftigde te begunstigen, dit wil zeggen met de wil om hem een kosteloos voordeel te verschaffen. Zonder dit element is er geen schenking.

Voorbeelden:

- > Ik verkoop aan Luc een handelszaak die in werkelijkheid 200.000 € waard is en vraag er maar 100.000 € voor, omdat ik de intentie heb hem te begunstigen ten belope van 100.000 €. Dit is een schenking van 100.000 €.
- > Ik verkoop een handelszaak, die 200.000 € waard is, aan een derde voor de prijs van 100.000 €, omdat ik dringend geld nodig heb om een schuld af te betalen. Er is geen schenking want ik heb die derde niet willen begunstigen; de oorzaak van de prijsvermindering is mijn dringende geldnood.

5. DE SCHENKING IS ONHERROEPELIJK

Om van een schenking te spreken moet de schenker zich **onherroepelijk** van de zaak ontdoen. Wij kennen immers het volksgezegde *“Gegeven is gegeven”* of het meer juridische adagium *“Geven en behouden is uit den boze”* (men kan niet geven en tegelijkertijd behouden).

Als de schenker een gift doet, mag hij achteraf niet terugkomen op de handeling.

De geciteerde leuzes tonen dus niet alleen aan dat de schenker de gedane schenking nooit eenzijdig kan herroepen, maar ook **dat er nooit clausules kunnen gekoppeld worden aan de schenking die de schenker, onrechtstreeks, zouden toelaten om terug te komen op de schenking.**

Een schenking waarin de schenker een clause opneemt die hem toelaat het geschonken goed terug te nemen of er eenzijdig over te beschikken is dan ook nietig.

De volgende schenkingen zijn dus nietig:

- > de schenking waarbij de schenker zich, tijdens zijn leven, het beheer en de beschikking zonder enige beperking voorbehoudt van een bankrekening waarvan hij de waarden heeft geschonken aan de begiftigde;
- > de schenker behoudt de geheime code van de kluis waarin de goederen zich bevinden die hij zou hebben geschonken;
- > schenkingen met een vervaltermijn, zoals bij voorbeeld volgende clause: "ik schenk je dit goed tot je dertig jaar en daarna neem ik het terug";
- > de schenker behoudt zich het recht voor om het goed te hypothekeren of in pand te geven.

Merk op dat het principe van de onherroepelijkheid van de schenkingen een opmerkelijke uitzondering kent: **de schenkingen tussen echtgenoten**, buiten het huwelijkscontract. Die laatste zijn immers **altijd herroepbaar**, zonder rechtvaardiging vanwege de schenkende echtgenoot (die kan herroepen tot zijn overlijden). Hij kan, aldus, de gedane schenking herroepen, zelfs na het overlijden van de begiftigde. In geval van echtscheiding is de herroeping automatisch, behoudens andersluidende wil van de (ex-)echtgenoten.

6. WAAROM EEN SCHENKING DOEN?

Wanneer een persoon een schenking wil doen, kan hij hiervoor diverse redenen hebben:

- > Ofwel wil hij de begiftigde helpen, zonder enige andere overweging. Ik schenk bijvoorbeeld 50.000 € aan mijn dochter om haar in de mogelijkheid te stellen een studio te kopen. In dat geval gebeurt die gift meestal in baar geld en middels een overschrijving of via handgift.
- > Ofwel wil hij een gift doen om zodoende de latere erfbelasting, die bij zijn overlijden zou verschuldigd zijn, te verminderen. Dan gaat het minder om het helpen van de begiftigde dan wel om het vermijden van de erfbelasting. De schenkingen die gedaan worden met een fiscaal doel zijn vaak meer uitgewerkt, met specifieke voorwaarden ter bescherming van de schenker.
- > Ofwel worden de schenkingen gedaan om een situatie uit het verleden recht te trekken. Bijvoorbeeld: ik heb mijn oudste dochter geholpen door haar in 2013 50.000 € te schenken. Om de gelijkheid met mijn jongste zoon te herstellen, schenk ik hem in 2015 een bedrag van 50.000 €, in voorkomend geval geïndexeerd. Die laatste gift wordt, alsdan, vooral gedaan om de gelijkheid tussen beide kinderen te herstellen.

In alle bovenstaande gevallen moeten de voorwaarden die van toepassing zijn op een gift, zowel vanuit een fiscaal standpunt als uit een burgerrechtelijk standpunt, worden nageleefd.

Enkel indien de gift die men doet kan worden beschouwd als een **gebruikelijke schenking**, vinden de fiscale en burgerrechtelijke gevolgen van de schenkingen geen toepassing. Een

gebruikelijke schenking is een gift die men doet naar aanleiding van een **specifieke gebeurtenis** (bijvoorbeeld: geboorte, huwelijk, X jaar huwelijk, nieuwjaarscentje, verjaardag, ...) en voor zover deze gift evenredig is met de (aard van de) gebeurtenis en met het vermogen van de schenker.

Naargelang het vermogen van de schenker kan het geven van 2.000 € aan zijn kind naar aanleiding van Kerstmis al dan niet beschouwd worden als een gebruikelijke schenking.

D. DE RESERVE VAN DE ERFGENAMEN - PRINCIPE

Wanneer een persoon overlijdt, is het in principe de wet die bepaalt wie van hem zal erven. Wij hebben hiervoor gezien dat de overledene kan beslissen om die wettelijke devolutiete wijzigen, onder andere door testament of door schenkingen die hij zou hebben gedaan voor zijn overlijden.

Die vrijheid is echter niet absoluut. De wetgever heeft immers bepaalde erfgenamen van de overledene willen beschermen; hij heeft, bijgevolg, in een mogelijkheid voorzien voor die beschermde erfgenamen om een minimaal gedeelte op te eisen in de nalatenschap van de overledene. Dat recht wordt toegekend aan de "*reservataire erfgenamen*".

Die reservataire erfgenamen zijn de **descendenten**, de **ascendenten** en de **langstlevende echtgenoot** van de overledene.

De **reserve** is het minimumdeel dat de reservataire erfgenamen kunnen eisen in de nalatenschap van de overledene en het **beschikbaar gedeelte** is het deel waarover de overledene vrij kan beschikken. Hij kan dat beschikbaar gedeelte immers schenken of legateren aan wie hij wil: een ouder, zijn echtgenoot, een vriend, een V.Z.W., ...

Indien de overledene geen reservataire erfgenaam heeft (bijvoorbeeld als hij enkel broers en zussen of neven,... nalaat), is hij dan ook volledig vrij om zijn goederen te schenken of te legateren aan wie hij wil.

1. WAT IS HET BELANG VAN DE RESERVE EN VAN HET BESCHIKBAAR DEEL IN FUNCTIE VAN DE ERFGENAMEN?

a. Er zijn descendenten

- > Indien de overledene één kind heeft, bedraagt de **reserve** van dat kind de helft van de nalatenschap en het **beschikbaar gedeelte** de andere helft.
- > Indien de overledene twee kinderen heeft, bedraagt de **reserve** van elk kind $\frac{1}{3}$ en het **beschikbaar gedeelte** $\frac{1}{3}$.
- > Indien de overledene drie of meer kinderen heeft, is de **globale reserve** van de kinderen gelijk aan $\frac{3}{4}$, te verdelen door het aantal kinderen en het **beschikbaar gedeelte** $\frac{1}{4}$.

Indien de overledene 5 kinderen heeft, kan hij $\frac{1}{4}$ van zijn goederen schenken of legateren aan wie hij wil en heeft elk kind minimum recht op $\frac{1}{5}$ van $\frac{3}{4}$, dit wil zeggen $\frac{3}{20}$.

- > De overledene kan zijn kinderen niet beletten om hun reservatair deel op te eisen (zij kunnen daarentegen wel, elk individueel en voor hun deel, verzaken aan het opeisen ervan **na** het overlijden van de overledene).

Voorbeeld: Piet is weduwnaar en heeft drie kinderen. Zijn totale nalatenschap bedraagt 480.000 €. $\frac{3}{4}$ van dat bedrag, dit is 360.000 €, kan worden geëist door de drie kinderen (of

door hun vertegenwoordigers). Het resterende $\frac{1}{4}$, d.i. 120.000 €, kan worden nagelaten aan om het even welke andere persoon of aan één van hen en dit zonder de minste beperking.

b. Er zijn geen descendentes maar één of meer ascendenten

Indien, bij gebreke aan descendentes, de overledene ascendenten nalaat die tot de nalatenschap geroepen zijn, zullen de lijnen langs vaderszijde en langs moederszijde elk recht hebben op een reserve van $\frac{1}{4}$, althans indien er ascendenten zijn in elke betrokken lijn.

Indien de overledene dus zijn vader en zijn grootouders langs moederszijde nalaat (maar geen broer of zus), zal de vader recht hebben op een reserve van $\frac{1}{4}$ en zullen de grootouders langs moederszijde samen recht hebben op een reserve van $\frac{1}{4}$.

Indien er geen ascendent is in de lijn langs moederszijde, kan de vader zijn reserve van $\frac{1}{4}$ opeisen.

Voorbeeld: Stel dat Piet niet gehuwd is en enig kind is. Zijn vader en moeder zijn dan zijn reservataire erfgenamen. Indien de nalatenschap van Piet geraamd kan worden op 360.000 €, kan zowel de vader als de moeder minimum $\frac{1}{4}$ eisen, dit is 90.000 € elk. Piet kan 180.000 € nalaten aan om het even welke andere persoon.

Merk ook op dat de reserve van de ascendenten kan worden uitgesloten doch enkel in zoverre de overledene zijn echtgenoot of zijn wettelijk samenwonende heeft willen bevoordelen (bij schenking of testament).

c. De langstlevende echtgenoot

De langstlevende echtgenoot is eveneens een reservataire erfgenaam. Dit punt zal hierna behandeld worden.

2. OP WELKE BASIS WORDT DE RESERVE BEREKEND?

Op dit punt is de interactie tussen het erfrecht en de schenkingen van groot belang.

Zonder te vervallen in een gedetailleerde bespreken van deze (zeer) complexe regels, is het belangrijk te onthouden dat het reservataire deel van een erfgenaam (een helft, een derde, een kwart, ...) als volgt wordt berekend:

- > op de goederen die bestaan op de dag van het overlijden van de overledene;
- > onder aftrek van de schulden van de nalatenschap;
- > **en door er alle schenkingen aan toe te voegen die door de overledene zijn gedaan tijdens zijn leven (zelfs de schenkingen die meer dan drie jaar voor zijn overlijden werden gedaan), in principe aan de waarde van de geschonken goederen op de dag van het overlijden maar in hun staat op de dag van de schenking.**

Voorbeeld: De overledene heeft voor 170.000 € aan bestaande goederen en voor 20.000 € aan schulden. Hij heeft twee kinderen. Hij zou zijn beschikbaar gedeelte willen schenken aan een goed doel. Bij leven heeft hij aan zijn broer reeds een onroerend goed geschonken met een waarde van 40.000 € op de dag van de schenking, dat 60.000 € waard is op de dag van zijn overlijden.

De kinderen kunnen elk $\frac{1}{3}$ van de nalatenschap opeisen, vermits ze met twee zijn en dus elk een individuele reserve hebben van $\frac{1}{3}$: zij zullen dus recht hebben op $(170.000 \text{ €} - 20.000 \text{ €} + 60.000 \text{ €}) \times \frac{2}{3} = 140.000 \text{ €}$. Het beschikbaar gedeelte ($\frac{1}{3}$) bedraagt 70.000 €.

Aangezien 140.000 € voorbehouden is aan de twee kinderen, heeft het goed doel slechts nog recht op het nog niet opgenomen saldo van het beschikbaar gedeelte, d.i. 10.000 € (de broer van de overledene wordt immers geacht 60.000 € te hebben ontvangen die reeds op dit beschikbaar deel dienen te worden aangerekend).

E. DE INKORTING VAN DE LEGATEN EN SCHENKINGEN

Indien blijkt dat de overledene méér heeft gelegateerd of geschonken dan het beschikbaar gedeelte, kunnen de reservataire erfgenamen de eerbiediging van hun reserve opeisen en de inkorting vorderen, in het kader van de nalatenschap, van hetgeen teveel gelegateerd of geschonken is. Wij herinneren eraan dat de beschermde erfgenamen niet verplicht zijn om hun reserve op te eisen. Zij kunnen hiervan afzien, maar in principe pas na het overlijden van de schenker/testator/erflater.

Bij een vordering tot inkorting worden de legaten altijd eerst ingekort (in principe, ponsd ponsd gewijsde). **Vervolgens worden de schenkingen ingekort, beginnend met de meest recente.** Als er meerdere schenkingen werden gedaan op dezelfde dag, worden ze naar evenredigheid ingekort.

De overledene heeft twee kinderen, Lucie en Jan. Hij laat voor 700.000 € aan goederen na. Hij heeft bij leven, in 1980, 200.000 € cash geschonken aan zijn zus Anne, en in 1981 heeft hij aan zijn broer Luc een handelszaak geschonken met een waarde van 600.000 € op de dag van zijn overlijden.

De kinderen kunnen $\frac{2}{3}$ van de goederen van hun vader opeisen, dit wil zeggen $(700.000 \text{ €} + 200.000 \text{ €} + 600.000 \text{ €}) \times \frac{2}{3} = 1.000.000 \text{ €}$. Het beschikbaar gedeelte bedraagt $\frac{1}{3}$, d.i. 500.000 €. De broer en de zus hebben samen voor 800.000 € $(200.000 + 600.000 \text{ €})$ ontvangen, dit wil zeggen 300.000 € teveel. Er moet dus een inkorting gebeuren van wat ze ontvangen hebben. Aangezien eerst de meest recente schenking moet ingekort worden, moet de broer 300.000 € teruggeven aan de kinderen van de overledene. De zus mag houden wat ze gekregen heeft.

F. ADVIES

Schoolvoorbeelden van problemen met reservataire erfrechten zijn niet altijd even voor de hand liggend en men moet deze problemen dan ook steeds pogen te onderkennen teneinde latere onaangename verrassingen te vermijden bij het overlijden van de schenker.

Zo moet onder andere vermeden worden:

- > dat aan één van de kinderen goederen worden geschonken die in belangrijke mate kunnen fluctueren terwijl een ander kind contant geld zou ontvangen (waarvan de waarde onveranderd zal blijven);
- > dat aan elk kind verschillende effecten worden gegeven, zelfs indien de waarde ervan op de dag van de schenking dezelfde is. Die effecten kunnen immers op verschillende wijze fluctueren. Men moet dus verkiezen, ofwel dezelfde effecten te schenken aan elk van de kinderen, ofwel alle effecten in onverdeeldheid te schenken aan de kinderen, die die effecten vervolgens onder elkaar kunnen verdelen. Dit laatste procedé – de zogenaamde “*dubbele akte*” – zal geen enkel probleem stellen vermits de schenker exact hetzelfde schenkt aan al zijn kinderen. Als er later een verschil is in waarde tussen de aandelen van elk kind, is dit niet (meer) het gevolg van de schenking maar van de verdeling tussen de kinderen, die los staat van de wil van de schenker en waarop aldus geen inkorting kan gebeuren;

- > dat schenkingen aan de kinderen worden gedaan op verschillende data, als het mogelijk is om ze samen te doen. Wij herinneren er immers aan dat het de laatst gedane schenking als eerste zal ingekort worden.
- > dat meer wordt geschonken dan het provisioneel berekend beschikbaar gedeelte (het is immers onmogelijk om dit gedeelte exact te kennen voor het overlijden van de schenker), behalve indien dit gebeurt in overleg met de personen die beschermd worden door de reserve. Indien men dus kan extrapoleren dat er een totaal vermogen van 300.000 € is, dat men 4 kinderen heeft en dat men al 75.000 € geschonken heeft aan een goed doel, moet men hieruit afleiden dat het quasi zeker is dat elke toekomstige schenking op het beschikbaar gedeelte het voorwerp zal kunnen uitmaken van een latere inkorting. In een dergelijke hypothese nog goederen schenken zou een “vergiftigd geschenk” kunnen zijn voor de begiftigde, indien de door de reserve beschermde personen die gift later zouden doen inkorten.

De beste raad is dan ook een specialist te raadplegen wanneer men een belangrijke gift wil doen, om de risico's, de gevolgen en de middelen om de toekomst van de begiftigde te verzekeren correct in te schatten.

Bovendien – en dit wordt vaak vergeten – is elke erfgenaam bij een boedelbeschrijving in het kader van de gerechtelijke vereffening van een nalatenschap verplicht om alle door hem verkregen schenkingen aan te geven. Bij gebreke dreigt hij strafsancties op te lopen wegens meened en, vooral, veroordeeld te worden wegens heling. Dit betekent, onder meer, dat hij elk recht verliest op de verzwegen schenkingen, die hij dus integraal moet afstaan aan de andere erfgenamen. Het komt er dus op aan voorzichtig te zijn alvorens de eed af te leggen bij een boedelbeschrijving.